

اشاره: در عصری که چالش‌های فکری و اعتقادی، به‌ویژه در مواجهه با جریان‌های الحادی و علوم انسانی سکولار، روزبه‌روز پیچیده‌تر می‌شوند، نیاز به تولید آثار علمی و عمیق در حوزه‌های علوم انسانی اسلامی و فلسفه دین، بیش از پیش احساس می‌شود. حجت‌الاسلام والمسلمین حمیدرضا شاکرین مدیر گروه منطق فهم دین پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در گفت‌وگویی با روابط عمومی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، درباره اهداف‌گروه منطق فهم دین و تبیین اهمیت دو اثر علمی «بنیادهای علوم انسانی اسلامی از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی» و «الحاد تکاملی و خداباوری» و جایگاه آن‌ها در حوزه‌های علمی و دینی پرداخته است که به شرح ذیل می‌باشد.

▪ **لطفاً درباره سوابق علمی و مدیریتی‌تان در گروه منطق فهم دین توضیح دهید.**

• بنده از زمانی که در سال ۱۳۸۶ گروه علمی منطق فهم دین تأسیس شد، توفیق داشتم مدیریت علمی این گروه را بر عهده داشته باشم. در این مدت، دو سه سالی مسئولیت دیگری داشتم و مدیریت گروه بر عهده جناب آقای دکتر علی تبار بود. بعداً مجدداً تغییراتی حاصل شد و با بازگشتم به گروه، تا الان عضویت هیأت علمی و مدیریت اینجانب در این گروه ادامه دارد.

به‌لحاظ سوابق علمی، بیشترین حوزه فعالیت علمی بنده در حوزه مباحث فلسفه دین و کلام جدید، مباحث روش‌شناختی و به‌تعبیری منطق فهم دین در یک معنای گسترده‌تر بوده و بیشترین تمرکز من، بر حوزه اثبات و دفاع از باورها و عقاید دینی بوده است.

▪ **گروه منطق فهم دین چه اهدافی را دنبال می‌کند و چه جایگاهی در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی دارد؟**

• دین اسلام ابعاد مختلفی دارد و با گستره‌ای که به‌لحاظ حوزه‌های معرفتی دارد و میراث بسیار گران‌بهایی که برای بشریت گذاشته است، مسلماً بدون یک منطق قوی و استوار و بالنده و به‌روزشونده، نمی‌شود از معارف عمیق و عظیم و گسترده آن در دنیای جدید استفاده بهینه کرد. این مسأله‌ای است که عالمان دینی از بدو امر، بدان توجه کرده‌اند و لذا در کنار فقه اسلامی، علم اصول شکل گرفته و پا به پای خود فقه، منطق آن هم بالندگی داشته تا به امروز رسیده است.

درون‌مایه‌ها و دستمایه‌های علم اصول به‌گونه‌ای است که بخشی از آن‌ها اختصاص به فقه هم ندارد و می‌تواند در دیگر حوزه‌های معارف اسلامی هم کاربرد داشته باشد. در عین حال باید توجه داشت، همان‌طور که علم اصول فقه در کنار فقه، یک بالندگی و پویندگی دائمی دارد، در حوزه‌های مختلف معارف اسلامی هم، باید از چنین وضعیتی برخوردار باشیم و در واقع باید یک منطق مطالعاتی، استنباطی، تولید معرفت و توسعه معارف دینی متناسب با نیازهای روز داشته باشیم که بتواند، پاسخگوی نیازهای گسترده و همه‌جانبه در زمان ما باشد.

حتی همان اصول فقه هم نیاز دارد که در برخی جنبه‌ها، رشد بیشتری پیدا کند. مثلاً علاوه بر قواعد خاص مطرح در علم اصول، کلان‌نظریه‌هایی نیز در رابطه با فهم متن لازم است. منطق فهم دین، علاوه بر اینکه متد و روش را مورد بررسی قرار می‌دهد، مباحث بنیادی و زیرساخت‌های نظری را همراه با یک سری مسائل جانبی دیگر دنبال می‌کند تا به کلان‌نظریه‌های مربوط به حوزه‌های مختلف فهم و استنباط و اجتهاد دینی برسد.

در رابطه با جایگاه گروه منطق فهم دین در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، گفتنی است منطق فهم دین، یک گروه تغذیه‌کننده است؛ یعنی این گروه بررسی مبادی، مبانی و زیرساخت‌های تئوریک را انجام می‌دهد و در پی آن، روش و متد استنباط و اجتهاد و ساخت علوم انسانی

نقش «گروه منطق فهم دین» در توسعه علوم انسانی اسلامی و مقابله با جریان‌های الحاد جدید

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین حمیدرضا شاکرین

اسلامی را تدوین می‌کند و به دیگر گروه‌های پژوهشگاه کمک می‌کند تا در حوزه فعالیت علمی خودشان، بتوانند با این منطق تعامل داشته و تحقیقات خود را گسترش دهند.

▪ **چه ضرورتی باعث شد تا گروه منطق فهم دین به موضوعاتی مانند علوم انسانی اسلامی و الحاد جدیدپردازد؟**

• در رابطه با ضرورت پرداختن به موضوعاتی مانند: علوم انسانی اسلامی و الحاد جدید، گفتنی است که بخش گسترده و عظیمی از معارف اسلامی در حوزه‌های مرتبط با علوم انسانی قرار می‌گیرد؛ به‌تعبیری، دین مبین اسلام در این زمینه و مسائل انسانی سرمایه‌گذاری گسترده‌ای کرده است. از طرفی، نیاز امروز ما این است که در این حوزه‌ها بتوانیم به‌تناسب نیازهای زمانه از داده‌ها و معارف اسلامی استفاده کنیم و بتوانیم، علوم انسانی اسلامی را متناسب با دنیای جدید بسازیم.

علوم انسانی اسلامی در واقع مأموریت کل پژوهشگاه است و همه ارکان علمی آن را درگیر می‌کند. گروه منطق فهم دین در این عرصه، یک کار زیربنایی می‌کند؛ یعنی در پی این است که منطق اجتهادی و تولیدی این علوم را اکتشاف، تدوین و جهت‌دهی کند. بدین طریق جایگاه گروه منطق فهم دین در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی نیز روشن می‌شود. درواقع، منطق فهم دین یک گروه تغذیه‌کننده است؛ یعنی بررسی مبادی، مبانی و زیرساخت‌های معرفت‌شناختی را انجام می‌دهد و بر اساس آنها، روش استنباط، اجتهاد و ساخت علوم انسانی اسلامی را تدوین و دیگر عرصه‌های علمی را پشتیبانی می‌کند.

در رابطه با مسأله الحاد جدید، خود الحاد جدید به‌طور مستقل و فی‌نفسه، موضوعی از موضوعات و حوزه‌های تمحض و تخصصی گروه منطق فهم دین نیست؛ اما با آن پیگانه هم نیست. در جهان ما، تلاش‌هایی برای دین‌زدایی از جوامع در غرب شروع شد و جریان‌هایی بسیار فعال و تندرو شکل گرفت که حرکت‌هایی را بر علیه دین سامان دادند.

ارتباط برقرار می‌کند، چه برون‌دادهایی در این زمینه می‌تواند داشته باشد، اینها همه بحث‌های بسیار مهمی است.

افزون بر آنچه گذشت، یکسری بحث‌های روش‌شناختی هم وجود دارد؛ اینکه با چه روش‌هایی می‌توان علوم انسانی اسلامی را پایه‌گذاری کرد، جایگاه عقل کجاست، جایگاه نقل کجاست، جایگاه تجربه کجاست و مراحلی که این‌ها در مقام گردآوری و داوری طی می‌کنند، چگونه می‌شود آن‌ها را با همدیگر مرتبط کرد و چه ساختاری را می‌توان شکل داد. این‌ها بحث‌هایی مهم و اساسی است که هرگونه نظریه‌پردازی و تولید معرفت در علوم انسانی اسلامی مبتنی بر این است که پیشاپیش حل شده باشند.

در این زمینه تلاش‌های ارزشمندی از سوی اندیشمندان و متفکران حوزه اندیشه اسلامی صورت گرفته است. یکی از چهره‌های برجسته و شاخص در این زمینه، حضرت آیت‌الله جوادی آملی هستند. این کتاب، مسائلی را که این اندیشمند فرزانه در این زمینه دنبال کرده‌اند؛ یعنی بنیادهای تئوریک و زیرساخت‌های نظریه علوم انسانی اسلامی و ابعاد معرفت‌شناختی و روش‌شناختی آن را به دست می‌دهد.

مخاطبان این کتاب، همه محققان این حوزه هستند؛ یعنی کسانی که اندیشه‌ورزی و مطالعه و تحقیق در علوم انسانی اسلامی می‌کنند. اساتید و کسانی که به‌انحای مختلف، در این زمینه فعالیت علمی دارند، می‌توانند از چنین آثاری بهره ببرند.

▪ **کتاب «الحاد تکاملی و خداباوری» چه مسائلی را بررسی می‌کند و چرا موضوع تقابل الحاد و خداباوری اهمیت دارد؟**

• کتاب «الحاد تکاملی و خداباوری» دیدگاه دو متفکر را در برابر هم بررسی می‌کند. یکی از این دو متفکر، آلیستر مک‌گراث خداباور است. او هم به مسائل علمی مسلط است و هم به حوزه الهیات. در مقابل، ریچارد داوکینز قرار دارد که امروزه به‌لحاظ اثرگذاری، مهم‌ترین کسی است که پرچم الحاد را بالاگرفته و در چنددهه اخیر، کتاب‌های متعددی نوشته است. او خیلی سرسختانه با باورهای دینی مقابله کرده و آن‌ها را به چالش کشیده است. علی‌رغم این که عمق معرفتی زیادی ندارد؛ ولی توانسته جنجال‌های زیادی را در سطح جهانی ایجاد کند و افراد زیادی را متوجه خود سازد. این کتاب نحوه مواجهه مک‌گراث با ریچارد داوکینز را در حوزه مباحث مربوط به خداباوری دنبال می‌کند. اهمیت مسأله به این دلیل است که از طرفی امروزه جریان گسترده‌ای پشت‌ماجرای الحادند و از ابزارهای زیادی استفاده می‌کنند. این تلاش گسترده‌ای برای دین‌زدایی و به خیال خودشان خاموش‌کردن فروغ دین و توحید در جامعه بشری است. این جریان دنبال دین‌زدایی از جامعه بشری و ساخت جامعه‌ای تهی‌شده از دین است. خطر این‌ها به‌حدی بزرگ است که نه‌تنها دینداران، بلکه بخشی از کسانی که خداباور و دیندار هم نیستند، حرکت آن‌ها را برای بشریت مضر و خطرناک می‌دانند و علی‌رغم اینکه خدا را باور ندارند، معقتقدند دین مسئولانه خوبی برای بشر است و کارکردهای مثبتی در زندگی بشر دارد.

دین می‌تواند برای انسان امیدآفرین باشد، آرامش روان بیاورد، معنا به زندگی انسان بدهد، سلامت و بهداشت روانی ایجاد کند، تعاون اجتماعی، همیاری، اصول اخلاقی و آموزش‌های عالیه اخلاقی را به ارغیان بیاورد و در مجموع تأثیرات مثبتی در تحولات اجتماعی داشته باشد؛ بنابراین الحاد جدید به بشریت خیانت می‌کند و ضربه می‌زند. با توجه به جنجال‌هایی که در دنیا راه انداخته‌اند و آسیب‌هایی که وارد می‌کنند، طبیعی است که این موضوع بسیار اهمیت دارد.

از سوی دیگر آقای مک‌گراث هم، ازچهره‌های سرشناس و مهمی است که چنددهه در برابر این جریان ایستاده و آثار ارزشمندی تولید کرده است؛ بنابراین، مروری بر دیدگاه‌های دو طرف، نحوه مواجهه آن‌ها با یکدیگر و شناخت نقاط قوت و ضعف هرکدام، برای جامعه ماکه در آن، آثار اصلی جریان‌های الحادی ترجمه شده و بعضی‌ها را تحت تأثیر قرار داده، بسیار اهمیت دارد. آشنایی با آنچه که در خود غرب اتفاق افتاده و اندیشمندانی که در برابر این جریان‌ها صف‌آرایی کرده‌اند، بسیار مفید و مناسب است.

▪ **آیا این دو کتاب، بخشی از پروژه‌های کلان گروه منطق فهم دین هستند؟**

• طبیعتاً این‌گونه است؛ یعنی کتاب «بنیادهای علوم انسانی اسلامی» جایگاه مهمی در اهداف کلان گروه و برنامه‌ها و پروژه‌های آن دارد. کتاب «الحاد تکاملی و خداباوری» هم، به‌خصوص به‌لحاظ جنبه‌های روشی در حوزه مباحث اعتقادی که یکی از حوزه‌های تمحض گروه منطق فهم دین است، از اهمیت برخوردار است.

• اخبار کوتاه جهان

• پاکستان

▪ **جمهوری اسلامی ایران یک کشور مسؤولیت‌شناس مسلمان است:** وزیر امور خارجه پاکستان، با تأکید بر موضع کشورش در محکومیت تهدیدات رژیم صهیونیستی علیه ایران، گفت: جمهوری اسلامی ایران یک کشور مسؤولیت‌شناس مسلمان است.

• اسلواکی

▪ **از زلنسکی خسته شده‌ام؛ او مدام در اروپا برای پول التماس می‌کند:** رابرت فیکو، نخست‌وزیر اسلواکی، در انتقادی تند از رئیس‌جمهور اوکراین گفت: من اینجا نیستم که فقط از زلنسکی حمایت کنم. صادقانه بگویم، گاهی اوقات واقعاً از او خسته می‌شوم. او در سراسر اروپا راه می‌رود، درها را می‌کوبد و از دیگران پول می‌خواهد. این باید متوقف شود.

• اوکراین

▪ **ترامپ بازهم زلنسکی را دیکتاتور خواند:** رئیس‌جمهور آمریکا بار دیگر «ولودیمر زلنسکی» را دیکتاتوری بدون انتخابات در اوکراین توصیف کرد که دولت «جو بایدن» را فریب داد. او همچنین گفته: اوکراین پیوستن به ناتو را فراموش کند.

• آمریکا

▪ **مخالفت حداکثری مردم آمریکا با فرمان عفو ترامپ:** طبق نظرسنجی واشنگتن‌پست و ایپسوس، ۸۳ درصد از مردم آمریکا، با اقدام رئیس‌جمهور آمریکا برای صدور فرمان عفو آشوب‌گران حادثه ۶ ژانویه مخالف بوده و ۵۵ درصدشان، عفو آشوب‌گران محکوم به جرایم غیر خشونت‌آمیز از جانب وی را شدیداً محکوم کرده‌اند.

• عراق

▪ **هشدار شدید حزب‌الله کردستان: ضربه‌ای قاطع در راه است:** در تازه‌ترین تحولات منطقه، حزب‌الله انقلابی کردستان با انتشار ویدئویی جدید، پیام هشدارآمیزی را به دشمنان خود مخابره کرد. این گروه اهل سنت در اقلیم کردستان که خود را وارثان صلاح‌الدین ایوبی و مدافعان مقاومت اسلامی معرفی می‌کند، در بیانیه‌ای همراه با این ویدئو تأکید کرد: حضورش در سراسر منطقه اقلیم کردستان تثبیت شده و آماده است تا در لحظه‌ای که خود انتخاب کند، ضربه‌ای قاطع وارد نماید.

• ونزوئلا

▪ **دستور لغو امتیازات داده‌شده به ونزوئلا در قرارداد‌های نفتی توسط ترامپ:** ترامپ دستور لغو امتیازات داده‌شده به ونزوئلا در قرارداد‌های نفتی را صادر کرد. این امتیازات در دولت جو بایدن به ونزوئلا داده شده بود. دولت‌مردان ونزوئلا این اقدام ترامپ را جنگ اقتصادی قلمداد کردند. این اقدام ترامپ در حالی صورت می‌گیرد که ونزوئلا چندی پیش، چند زندانی آمریکایی را آزاد کرده بود.

• رژیم صهیونیستی

▪ **ابراز نگرانی شدید از توانمندی ارتش مصر:** رئیس ستاد ارتش رژیم صهیونیستی: ما به‌شدت نگران توانمندی ارتش مصر از نظر قدرت و تسلیحات هستیم. ما در حال حاضر معتقد نیستیم که ارتش مصر یک تهدید است؛ اما ممکن است در مقطعی تغییر کند.

• آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

▪ **گروسی خواستار تعامل ایران و آمریکا شد:** گروسی، مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی: می‌دانم که ایران خواستار توافق است. هیچ راه ارتباطی پشتی بین ایران و آمریکا وجود ندارد. عدم حرکت ما به سوی مذاکره، مشکل‌ساز است. سطح گفت‌وگوها و ارتباط ما با تهران و وزیر خارجه ایران بسیار خوب است.

• لبنان

▪ **تشییع پیکر سیدحسن نصرالله و سیدهاشم صفی‌الدین ^{رحمته‌الله} خط بطلانی بر ادعاهای دشمنان:** محمود قماطی، نایب‌رئیس شورای سیاسی حزب‌الله: تصاویر تشییع پیکر شهیدان سیدحسن نصرالله و سیدهاشم صفی‌الدین، خط بطلانی بر تمام ادعاهای دشمنان مبنی بر ضعیف‌شدن مقاومت بود. اسرائیل با فرستادن جنگنده‌هایش، می‌خواست قدرت‌نمایی کند؛ اما نتیجه عکس داشت؛ چون تشییع‌کنندگان نه‌تنها نترسیدند؛ بلکه شعار مرگ بر اسرائیل نیز سر دادند.

• روسیه

▪ **پوتین در مذاکرات باید امتیازاتی بدهد:** رئیس‌جمهور آمریکا: می‌خواهیم ببینیم آیا قبل از صحبت در مورد کاهش تحریم‌ها، با روسیه معامله می‌کنیم یا خیر. ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه، باید امتیازاتی را بدهد. آرزوهای اوکراین برای پیوستن به ائتلاف نظامی در چارچوب مذاکرات غیرواقعی است.

• سوریه

▪ **از سخنان فرقه‌گرایانه دست بردارو درمقابل اسرائیل سکوت نکن:** سیدمقتدی صدر، رهبر جریان صدر عراق: ما تحرکات استعماری صهیونیست‌ها و تجاوزگری‌های تروریستی آنها علیه سوریه را زیر نظر داریم. ما ضمن محکوم کردن بمباران صهیونیست‌ها، از دولت‌های عربی و به‌خصوص دولت سوریه و رئیس‌جمهور آن می‌خواهیم، دست از سخنان فرقه‌گرایانه دست بردارد و در مقابل بمباران اسرائیل و پیشروی استعماری در اراضی سوریه سکوت نکنند. دست‌بردآشتن از اظهارات فرقه‌گرایانه، موجب تقویت وحدت و موضع اسلامی و عربی در قبال تجاوزات صهیونیستی – آمریکایی در سوریه، لبنان و غزه می‌شود.